

## معرفی نسخه‌ای خطی از منتخب الاعداد (در فنّ ماده تاریخ)

یحیی طالبیان (دانشیار دانشگاه کرمان)

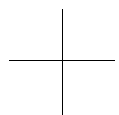
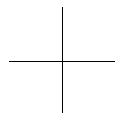
نگارنده، در طیّ دورهٔ مأموریت علمی خود به دانشگاه عثمانیّه هند، مدتی را به بررسی نسخه‌های خطی فارسی موجود در مراکز علمی شهر حیدرآباد پرداخت. در کتابخانهٔ حکومت اندراپرادش (A.P.L.)، به دو نسخه با عنوان‌های منتخب الاعداد و جود تاریخ برخورد، که هر دو به منظور تسهیل در امر ماده تاریخ‌سازی فراهم آمده و، علاوه بر اطلاعات مربوط به این فنّ فراموش شده، در این دو نسخه مجموعه‌ای از واژگان فارسی متداول، متروک، و بر ساخته (از طریق ترکیب، اشتقاق، و قیاس) دیده می‌شود که ممکن است مفید باشد. در این گزارش، نسخهٔ منتخب الاعداد معرفی می‌شود.

نسخهٔ خطی منتخب الاعداد، با شمارهٔ ۳۹۱، در فهرست دست‌نویس کتابخانهٔ حکومت اندراپرادش حیدرآباد هند ثبت شده است. نویسندهٔ متن و کاتب نسخه نامعلوم است. این نسخه، در ابعاد  $۱۴/۵ \times ۲۰$  و  $۵/۵ \times ۲/۵$  سانتی‌متر، در ۱۲۳ صفحهٔ دوازده سطری به خط نستعلیق خوش نوشته شده است.

آغاز نسخه: «حمدیکه محاسب فکر از لوازم حساب او سرگردان، و سپاسی که مهندس نرم فهم از حصر اعداد آن حیران...»

انجام نسخه: «افضل الناس مقبول الهی در بی‌بها یزید بی‌حیا»

نویسنده، در آغاز کتاب، پس از حمد خدا و نعت پیامبر (ص) و اظهار ارادت به امام حسین (ع) نویسد: «به خاطر آمد که عدد حروف را از احد تا یک‌هزار و دوصد و ده و دو گرفته، رساله‌ای



مکمل سازد...منتخب الاعداد نام این نسخه گرامی نهاده». (برگ ۱b)

در ورق اول نسخه، کلماتی به رنگ سرخ نوشته شده که چاپ ابجد عدد ۱۲۱۳ را نشان می‌دهد. این عدد، که بر روی کلمات مذکور هم ثبت شده، باید سال تألیف کتاب باشد. مؤلف، با محاسبه حروف ابجد، از عدد یک تا ۱۲۱۲، کلماتی فراهم آورده است که هرکس بخواهد تاریخی را به خاطر بسپارد بتواند از کلمات محاسبه شده این تألیف استفاده کند. مثلاً برای اثری که تاریخ تألیف آن سال ۶۱۷ باشد، می‌توان از کلمات «قطب وقت»، «ممتازالزمان»، «عزت و اقبال»، «دارالشفا»، «صفحه روزگار»، «سرزنش»، و «دوزخ» به عنوان ماده تاریخ بهره گرفت؛ زیرا همه این کلمات و عبارات، به حساب ابجد، عدد ۶۱۷ را می‌رسانند.

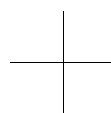
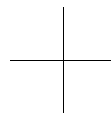
در بیشتر کتب بدیع (از جمله ترجمان البلاغه، حقایق السحر، المعجم، درالأدب، هنجار گفتار، و ابداع البدایع) در شمار صنایع بدیع ذکری از ماده تاریخ نیامده است. صرف وقت در راه ماده تاریخ سازی، در حقیقت، پاسخی به نیاز زمان بوده است. از سوی دیگر، در این تألیف مجموعه‌ای از واژگان (در حدود ۲۳۰۰۰ کلمه، که بیشتر آنها ماده تاریخ است) فراهم آمده، که با توجه به ابتدایی بودن وسایل محاسبه در زمان مؤلف، از قدرت ذهنی نویسنده حکایت دارد.

در این تألیف، هرچه از سال اول به سال ۱۲۱۲ نزدیک‌تر شویم، تعداد ماده تاریخ‌ها افزایش می‌یابد. مثلاً، برای سال سوم، فقط سه ماده تاریخ «با»، «آب»، و «پا»؛ برای سال ۱۸۴، نوزده ماده تاریخ، از جمله «دام اقباله»، «مقدم»، «عید صبح»، و «انقلاب» (برگ b ۲۳)؛ و برای سال ۵۳۵، سی و یک ماده تاریخ، از جمله «معدن صدق و صفا»، «لوای فتح»، و «دستمال» (برگ ۶۴b) ذکر شده است.

هفت برگ پایان نسخه، به ذکر ماده تاریخ‌هایی برای حوادث مهم تاریخی (همچون رحلت پیامبر اکرم (ص) و شهادت و ولادت دوازده امام) اختصاص یافته و، در ذیل هر عنوان، حداقل سه ماده تاریخ منظوم (از یک تا پنج مصراع) فراهم آمده که جمعاً بالغ بر ۱۰۱ بیت است.

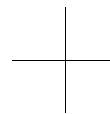
در تاریخ شهادت امام رضا (ع) آورده است:

آن امام رضا حبیب خدا	ضامن مؤمنان به روز جزا
گشت چون نوبهار باغ جنان	شده تاریخ ایمن ایمان



عبارت «ایمن ایمن» به حساب ابجد عدد ۲۰۳ را نشان می‌دهد. این تاریخ در دو قطعه دیگر نیز با عبارات «وسيله امان»، و «قطب اکمل»<sup>۱</sup> نشان داده شده است. به نظر می‌رسد عکس برداری از نسخه خطی منتخب‌الاعداد در آگاهی بیشتر از ذخایر فرهنگی فارسی سودمند باشد.

□



---

(۱) «قطب اکمل» به حساب ابجد با عدد ۲۰۲ برابر است، نه ۲۰۳. اگر ضبط عبارت دقیق باشد، این اختلاف مربوط به آن است که، در این حساب، یک عدد اختلاف را جایز دانسته‌اند.

